

PROVOCĂRI ALE DELOCALIZĂRII SERVICIILOR ÎN INTERIORUL UNEI PIEȚE EUROPENE LĂRGITE

LECT.UNIV.DR. ANA BOBIRCĂ

A.S.E. - R.E.I.; str. M. Eminescu nr. 13-15, sector 1, București; tel. 0722 219 289; e-mail: ana.bobirca@rei.ase.ro;

The aim of this paper is to explore the potential for offshoring of e-tradable services among old (EU15) and new and prospective Member States of the EU (CEEC), including Romania. The challenges of offshoring for the enlarged EU are addressed, as well as factors underlying the preference of EU15 countries for nearshoring services to CEEC.

Serviciile de afaceri s-au constituit recent într-unul dintre subsectoarele de servicii cu cea mai rapidă creștere în comerțul internațional. În timp ce țările industrializate sunt cei mai mari exportatori de astfel de servicii, *cei mai dinamici* exportatori sunt țările în curs de dezvoltare. Cel puțin trei factori sunt responsabili de acest fenomen, și anume:

1. progresele înregistrate în domeniul tehnologiei informației, ce au determinat modificări în structura și organizarea sectoarelor de servicii și au avut ca efect îmbunătățirea capacității de comercializare a serviciilor prin transfer electronic;
2. investițiile substanțiale în educație în unele țări în curs de dezvoltare, ce au avut ca rezultat crearea unei forțe de muncă relativ abundentă, bine calificată și disponibilă la prețuri scăzute;
3. inovațiile în materie de organizare a afacerilor, ce au permis *delocalizarea (offshoring)*, de către societățile transnaționale din industrie sau servicii, către unități operaționale proprii sau către prestatori independenți, a unor activități și/sau funcții de servicii⁸⁹.

Scopul acestei lucrări este explorarea potențialului de delocalizare a activităților de servicii cu livrare electronică între țările dezvoltate membre UE și țările în curs de dezvoltare noi și viitoare membre UE, în special România. Într-o primă parte vom delimita cadrul conceptual al fenomenului de delocalizare. Partea centrală a lucrării cuprinde analiza comerțului și a fluxurilor investiționale dinspre țările dezvoltate membre UE spre cele central și est-europene pentru a verifica statistic tendința de delocalizare a serviciilor, precum și sensul, din punct de vedere geografic, al acestui fenomen. În ultima parte vom investiga factorii ce ar putea explica preferința statelor membre UE15 spre delocalizare către statele ECE (Europa Centrală și de Est), în special România, precum și provocările determinate de intensificarea acestui fenomen la nivelul pieței europene largite, pe fondul rigidității pieței europene a muncii, precum și al deficiențelor în ce privește piața internă a serviciilor.

⁸⁹ Mattoo A., „Pre-empting Protectionism in services. WTO and outsourcing”, Institute for International Economics, 2004, pag. 3

1. Cadrul teoretic

Conform UNCTAD⁹⁰ și Business Consulting Group⁹¹, delocalizarea – transferarea unei activități în afara țării de origine – poate avea loc prin:

- **internalizare** sau **delocalizare captivă** (*captive offshoring*), respectiv transferarea activităților de servicii către o sucursală sau filială deschise într-o locație cu avantaj de cost. Opțiunea delocalizării captive permite firmei să beneficieze de avantajele de scară și de cost, menținând, în același timp, controlul operațional al activităților delocalizate.
- **externalizare** (*outsourcing*), respectiv contractarea activităților de servicii cu un prestator extern independent - companiile ce optează pentru acest model caută să exploateze avantajele de cost și de specializare ale anumitor locații și prestatori, fiind dispuse să cedeze controlul operațional.

Astfel, orice decizie de delocalizare presupune ca o anumită funcție de servicii, prestată anterior în interiorul firmei și pe piața de origine, să fie încredințată unui prestator de pe o piață externă, ce poate fi sau o formă de investiție străină directă (internalizare) sau un prestator independent (externalizare).

Cele mai dinamice segmente ale pieței serviciilor, cu potențial ridicat de delocalizare și care contribuie semnificativ la creșterea exporturilor țărilor în curs de dezvoltare sunt serviciile cu livrare electronică, și anume serviciile din domeniul tehnologiei informației (dezvoltare și implementare de soft; procesare de date; servicii ale bazelor de date; dezvoltarea de aplicații informatice și întreținerea acestora; asigurarea securității întreprinderilor; servicii web etc.) și servicii de afaceri, determinate de externalizarea funcțiilor de servicii (*business process outsourcing services*) (servicii legate de interacțiunea cu consumatorii, servicii administrative, de vânzare, operaționale, servicii profesionale)⁸⁹.

2. Modele de delocalizare în interiorul pieței europene lărgite

2.1. Specificul delocalizării în UE25

Statele membre UE15 au fost devansate de SUA în ce privește amploarea fenomenului de delocalizare a activităților de servicii. Tendința mai scăzută spre externalizare a firmelor europene, gradul mai redus de internaționalizare a firmelor europene față de cele americane, fragmentarea pieței cauzată de diversitatea reglementărilor și inexistența unei piețe interne a serviciilor, practicile de afaceri diferite, barierele de limbă limitează capacitatea de delocalizare a serviciilor.

Statisticile cu privire la fenomenul delocalizării activităților de servicii iau în calcul, în general, numărul de locuri de muncă existente în domeniile cu potențial de externalizare. Analiza pieței forței de muncă în statele UE25 arată că în anul 2003, 13.7 milioane persoane erau angajate în domeniul serviciilor de afaceri, cu livrare electronică. Chiar dacă UE15 absoarbe cea mai mare parte a acestor locuri de muncă, ritmul cel mai înalt de creștere a fost atribuit noilor state membre, parte din această creștere datorându-se

⁹⁰ UNCTAD, „World Investment Report”, Națiunile Unite, New York, 2004, pag. 147-152

⁹¹ Colman T., „Achieving Success in Business Process Outsourcing and Offshoring”, Boston Consulting Group, New York, 2005, pag. 6-7

relocalizării activităților de servicii dinspre țările dezvoltate spre noile state membre și reprezintă un indicator al capacității acestora de a presta astfel de servicii⁹².

Diferențele în ce privește nivelurile cererii și ofertei de forță de muncă, precum și nivelul salariilor între țările din spațiul european au contribuit la impulsivitatea comerțului intra-european cu servicii de afaceri. Companiile vest-europene importă astfel de servicii din estul Europei, unde salariile sunt modeste și forța de muncă abundentă și bine calificată. Comerțul este, de asemenea, impulsivat de fluxuri de ISD din țări din afara UE ce își stabilesc sediile centrale în țări precum Ungaria sau Cehia, de unde deservesc întreaga piață europeană.

Ca urmare a inexistenței unor indicatori statistici unitari pentru măsurarea activității de delocalizare la nivel global, potențialul de delocalizare este aproximat, în principiu, pornind de la numărul de locuri de muncă ce ar putea fi transferate peste frontieră. În lucrarea de față, abordarea va fi diferită: vom analiza amploarea și structura activității de delocalizare intra-europeană, respectiv între țările UE15 și țările ECE folosind ca repere pentru aproximare informații precum comerțul cu *servicii informaționale* și *alte servicii de afaceri* (servicii cu livrare electronică) și ISD în sfera acestor servicii.

2.2. Comerțul cu servicii UE15 - ECE

Statisticile cu privire la comerțul cu servicii relevă existența unei rate pozitive de creștere a exporturilor de servicii cu livrare electronică dinspre țările ECE către țările UE15. Exporturile de servicii ale noilor țări membre, la care se adaugă România și Bulgaria au crescut în perioada 200-2003 cu 7.2% pentru servicii informaționale și cu 3.8% pentru alte servicii de afaceri. Importurile de servicii ale statelor UE15 din țările ECE au înregistrat în perioada 2000-2003 rate de creștere superioare comerțului cu servicii intra-UE15. Dacă luăm în considerare intervalul extins 1997-2003, se observă o performanță superioară a țărilor ECE, respectiv o creștere a importurilor statelor membre UE15 din țările ECE cu 22% pentru servicii informaționale și cu 14.5% pentru alte servicii de afaceri, față de 21% și respectiv 10.5% pentru comerțul intra-UE15.⁹³

Cei mai importanți concurenți ai țărilor ECE în prestarea serviciilor cu livrare electronică sunt țările asiatice, India ocupând prima poziție. Chiar dacă importurile europene de servicii informaționale din India au înregistrat creșteri mai rapide decât cele din țările ECE în perioada 1997-2003, importurile de alte servicii de afaceri au avut rate de creștere mai mari (11.4%), în special datorită contribuției Lituaniei și Estoniei. Dacă luăm în considerare numai perioada 2000-2003, Estonia (16%), Lituania (14%), Ungaria (14%) și România (12%) au depășit chiar India ca ritm de creștere a exporturilor de servicii cu livrare electronică spre țări membre UE15⁹³. În ceea ce privește România, creșterea exporturilor de servicii informaționale și alte servicii de afaceri a fost de 32.3% în perioada 2002-2003 și de 40% în 2004, atingând nivelul de 250 mil. US\$. Pentru perioada 1995-2002, România a înregistrat un ritm de creștere a exporturilor de astfel de servicii de 28%, situându-se pe locul doi în lume, după India. De asemenea, aproximativ 70% din exporturile României către UE provin din activități externalizate.

⁹² Huws U., „Outsourcing of ICT and related services in the EU”, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2004, pag. 13-18

⁹³ Eurostat, „Growth of EU15 trade in outsourcable services”, UE, 2005

Astfel, datele statistice confirmă potențialul țărilor ECE în ce privește livrarea de servicii informaționale și de alte servicii de afaceri în spațiul UE15.

2.3. ISD în domeniul serviciilor UE15 – ECE

Fluxurile de ISD în sfera serviciilor de afaceri în țările ECE, provenind din țările membre UE15 au crescut în perioada 2000-2003 cu 37%, cele mai mari creșteri fiind înregistrate de Letonia (77%), Estonia (25%), Cehia (20%) și Polonia (18%).

În ceea ce privește repartizarea fluxurilor investiționale dinspre UE15 între diferitele țări ECE, România se află pe locul 5, cu 9%, clasamentul fiind dominat de Ungaria, Cehia și Polonia.

Este, de asemenea, demn de semnalat faptul că ISD în domeniul serviciilor de afaceri din statele membre UE15 în țările ECE au avut un ritm de creștere superior investițiilor intra-UE15 (31% vs. 23% în perioada 1997-2003)⁹⁴.

Chiar dacă datele statistice cu privire la comerțul și ISD în domeniul serviciilor cu livrare electronică dinspre statele membre UE15 spre țările ECE sunt puține, se poate totuși concluziona cel puțin că țările ECE prestează o cantitate mai mare de astfel de servicii țărilor UE15 decât importă de la acestea. Există, de asemenea, și alte informații ce sprijină această afirmație și demonstrează că delocalizarea activităților de servicii cu livrare electronică dinspre statele membre UE15 spre țările ECE este un proces în plină desfășurare: (1) în 2003, raportul firmei de consultanță AT Kearney a plasat Ungaria, Slovacia, România și Cehia printre principalele locații pentru delocalizarea serviciilor informaționale⁹⁵; (2) raportul McKinsey din 2005 consideră ca cele mai atractive țări pentru delocalizarea serviciilor Ungaria, Cehia, Polonia și România⁹⁶; (3) raportul din 2005 al „The Economist Intelligence Unit” plasează România pe locul 14 în lume ca destinație favorită pentru externalizarea serviciilor, cu un scor de 7.08, față de India, plasată pe prima poziție, cu un scor de 7.76⁹⁷.

3. Determinanți ai potențialului țărilor ECE de a constitui locația favorită pentru delocalizarea serviciilor din țările UE15

Nivelul costurilor cu forța de muncă joacă un rol semnificativ în luarea deciziei de delocalizare și reprezintă un determinant major al externalizării serviciilor dinspre UE15 spre locații central și est-europene. Costurile cu forța de muncă în țările ECE în domeniul serviciilor variază între 5.7 și 49.5% din media UE15. În cazul României, costurile salariale reprezintă doar aproximativ 7% din media europeană, în timp ce productivitatea muncii este de aproximativ 30% din media UE15. Locațiile cele mai atractive din punct de vedere al costurilor salariale și productivității muncii sunt Bulgaria, România, Letonia și Slovenia.

În ce privește nivelul de pregătire al forței de muncă, toate țările ECE depășesc media UE15 în ce privește procentul de persoane cu studii liceale, în timp ce unele dintre acestea depășesc chiar media europeană în ce privește numărul de absolvenți la 1000 de locuitori (Estonia, Letonia, Lituania, Polonia). În ce privește România, aceasta se plasează pe locul 6

⁹⁴ Rubalcaba R., „Challenges of outsourcing services within the EU”, University of Alcalá, 2005, pag. 5-8

⁹⁵ AT Kearney, „Where to locate”, AT Kearney, Chicago, Illinois, 2003

⁹⁶ Farrel D., „The Emerging Global Labor Market”, McKinsey Global Institute, San Francisco, 2005

⁹⁷ The Economist Intelligence Unit, „Country Report Romania”, www.eiu.com, 2005

la nivel internațional după numărul de specialiști certificați în domeniul tehnologiei informației și pe locul 13 după numărul de absolvenți specializați în acest domeniu. Densitatea de absolvenți în domeniul informatic la 1000 de locuitori este semnificativ mai mare decât în SUA, de 2 ori mai mare decât în Rusia și de 7 ori mai mare decât în India. România este, de altfel, considerată ca fiind *locația favorită pentru externalizarea serviciilor informaționale*, nu numai ca urmare a costurilor salariale scăzute, dar mai ales datorită existenței unei forțe de muncă specializată, cu competențe lingvistice diverse, precum și ca urmare a poziției geografice și costurilor imobiliare scăzute.

Un alt factor ce determină orientarea fluxurilor de servicii externalizate dinspre țări membre UE15 către locații din țări ECE este existența unor similități culturale, a unor legături istorice, a unei bune cunoașteri a limbii. Un studiu asupra forței de muncă din România relevă faptul că 80% dintre specialiștii în domeniul tehnologiei informației vorbesc limba engleză, 25% vorbesc limba franceză și 12% vorbesc limba germană. De asemenea, 60% din populația României vorbește cel puțin o limbă străină. O motivație suplimentară a delocalizării activităților de servicii către țări central și est-europene este existența unei legislații armonizate cu cea a UE, ce determină o mai ușoară coordonare a afacerilor, și în special a proceselor de externalizare.

Din cele prezentate mai sus rezultă faptul că tendințele ce se manifestă pe piața europeană a serviciilor favorizează o concentrare a fenomenului de delocalizare a activităților de servicii cu livrare electronică în interiorul spațiului european. În concluzie, diferențele în ce privește costurile salariale nu reprezintă un motiv suficient pentru delocalizarea către țări asiatice, ca urmare a faptului că celelalte costuri determinate de delocalizare (practici de afaceri diferite, reglementări restrictive, bariere culturale, etc.) pot diminua sau chiar anula avantajul determinat de costurile salariale reduse.

Astfel, armonizarea reglementărilor în interiorul spațiului european, în special prin implementarea prevederilor Directivei cu privire la piața internă a serviciilor, poate conduce la creșterea comerțului și investițiilor în domeniul serviciilor în interiorul UE, favorizând delocalizarea intra-europeană. „Proximitatea europeană”, în accepțiunea largă a termenului, respectiv culturală, istorică și geografică se constituie într-un avantaj competitiv major al țărilor ECE. Totuși, aceasta trebuie completată de o „proximitate economică”, susținută prin crearea unui cadru de reglementare concurențial, necesar pentru îmbunătățirea competitivității pieței europene a serviciilor. O piață concurențială a serviciilor într-o Europă lărgită constituie premisa unei integrări europene eficiente.